

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ПРЕЗИДЕНТА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КОНСТИТУЦІЯМИ "ДРУГОЇ ХВИЛІ"

Права президента у міжнародній репрезентації держави. Конституція Чехословаччини 1920 р. у параграфі №64, п.1 говорить, що президент представляє державу на міжнародній арені, при чому розуміється представництво як політичне, так і дипломатичне. Згідно до цього ж параграфу президентові належить укладати та ратифікувати міжнародні угоди. Угоди певного характеру вимагають згоди парламенту. Тут ми лише наголосимо, що згода парламенту не обов'язково дається у формі закону, але вона повинна мати форму закону, якщо такі угоди змінюють правові відносини в державі. Президентові Чехословаччини, окрім цього, належить призначати послів до іноземних держав та приймати послів іноземних держав, під чим не треба розуміти лише прийняття вірчих грамот іноземних послів в урочистій обстановці, а й допуск їх до виконання покладених на них обов'язків. Президент оголошує стан війни за попередньою згодою з Національними зборами та укладає мирні угоди, на що також має одержати попередню згоду Національних зборів.

Аналогічні права за конституцією 1921 р. має і президент Польщі. Згідно до ст.48 та 49 президент представляє державу на міжнародній арені, приймає та призначає послів, укладає угоди з іншими державами, про що повідомляє сейм. Тут є очевидною суттєва різниця з конституцією Чехословаччини: у Польщі сейм інформують про всі міжнародні угоди, а ухвали сейму вимагають лише окремі з них. Для такого схвалення не передбачена форма закону, через що сенат позбавляється впливу на цей процес. За ст.50 президент може оголошувати війну та укладати мир за попередньою згодою з сеймом.

Конституція Австрії 1920 р. у ст.65 говорить, що федеральний президент представляє республіку на міжнародній арені, а також укладає міждержавні угоди. Укладання окремих категорій міждержавних угод президент може доручити урядові або окремим міністрам, якщо не йдеться про угоди політичні або такі, що суперечать існуючому законодавству (ст.66, п.2). Ратифікації Національної ради вимагають за ст.50 будь-які політичні міждержавні угоди, а решта – лише тоді, коли суперечать законодавству. Відповідно до цитованої ст.65 федеральному президентові належить

право приймати та призначати дипломатичних представників. Оголошувати війну можуть Федеральні збори (ст.38), а щодо укладання миру, то тут конкретних приписів нема, а, отже, діють загальні правила щодо міжнародних угод.

Права президента щодо парламенту. Права президента щодо парламенту конституція Чехословаччини регламентує в параграфі №64, п.4-6. Президент скликає, відтерміновує та розпускає Національні збори, а також оголошує закритими сесії палат парламенту. Він може повертати із зауваженнями закони, прийняті Національними зборами, та підписувати закони, а також закони, ухвалені сеймом Підкарпатської Русі. Президентові належить право послання, тобто право надати Національним зборам в усній чи письмовій формі аналіз ситуації в країні та розробити заходи з метою її покращення. За параграфом №41 президент не може сам подавати проєкти законів у парламент.

Конституція Польщі визначає право президента щодо парламенту аналогічно. Згідно до ст.25 президент скликає, відкриває, відтерміновує та закриває сесії сейму та сенату. Щодо права на послання, то в конституції Польщі окремо про це не сказано, однак конституція зберігає за президентом право відкривати сесії, а вступне його слово при цій нагоді може мати характер послання.

Менше прав у президента щодо парламенту за конституцією Австрії. Президент лише скликає Національну раду протягом 30 днів після виборів (ст.27), а також може скликати її в іншому місті, ніж у Відні (ст.25), може визначити кількість представників збори (ст.39), у Федеральній раді (ст.34), скликати Федеральні збори (ст.39), засвідчити своїм підписом, що закон було прийнято конституційним шляхом (ст.47), а також призначати референдум (ст.46). Для вичерпності ще скажемо, що федеральній раді президент може на пропозицію уряду та за згодою Федеральної ради розпустити будь-який сейм землі (ст.100).

Права президента щодо уряду. Варто мати на увазі, що в усіх тогочасних середньоєвропейських республіках, за винятком Польщі, уряд не підпорядковувався президентові, навпаки, виконавча влада в основному зосереджувалася в руках уряду. Однак обумовлені конституції гарантували президентові певні права щодо уряду, головні з яких – це розпускати та призначати.

Конституція Чехословаччини гарантує президентові право призначати та звільняти міністрів, а також визначити їх кількість (параграф №64, п.7; параграф №70). Взагалі нові міністерства

організувати президент не може, а лише має право призначати членів уряду очолювати певні міністерства (параграф №72). Президент обмежений також у праві відправляти у відставку міністрів: за ст.78, яка визначає, що передумовою відставки міністра може бути добровільна відставка уряду, висловлення палатою депутатів недовіри урядові або неприйняття палатою депутатів пропозицію уряду про висловлення йому довіри. Цю норму треба розуміти так, що президент приймає відставку уряду лише у перерахованих вище випадках і не може знову призначити уряд, відправлений у відставку. Президент має право брати участь у засіданнях уряду, вимагати від нього інформацію (параграфи №82-83).

Згідно до ст.43 конституції Польщі президент виконує свої обов'язки з допомогою міністрів, підзвітних парламентові. Оскільки польська конституція ніде не говорить про окрему виконавчу владу міністрів, то з цього можна робити висновок, що президент є суб'єктом усієї виконавчої влади. Окрім такої загальної настанови, конституція Польщі гарантує президентові деякі права щодо міністрів. Згідно до ст.45 президент призначає та відправляє у відставку голову уряду та на його пропозицію призначає та відправляє у відставку міністрів. На вимогу сейму, за ст.58, у відставку йде вся рада міністрів або окремі міністри, у цих випадках, так само як і в Чехословаччині, президент зобов'язаний прийняти відставку.

Конституція Австрії по-суті не надає президентові ніяких прав щодо уряду, його діяльність у цій сфері носить технічний характер: підписання декретів новопризначеним міністрам, прийняття їх присяги (ст.72). Важливіший характер має право президента вживати заходів для ефективної роботи уряду, коли якийсь міністр або весь уряд відправлені у відставку, або ж якийсь міністр не може виконувати свої обов'язки (ст.71, 73).

Загальні і виконавчі права президента. Окрім прав, про які йшлося вище, конституції гарантують президентові й інші виконавчі права. Перелік таких прав містить конституція Чехословаччини, де у параграфі №64, п.8 та 9 сказано, що президент призначає професорів вузів, суддів, державних службовців та офіцерів, починаючи з VI рангу, пенсії, нагороди за пропозицією уряду та на кошти держави. За пунктом 2 того ж параграфу президентові можуть бути надані нові виконавчі повноваження на підставі закону від 15 листопада 1918 р., решта виконавчих прав належить урядові. Конституція Чехословаччини говорить ще про одне

право президента – призначити губернатора Підкарпатської Русі (параграф №3, п.6).

Конституція Польщі у ст. 43 визначає президента главою виконавчої влади, а далі перераховуються права, які належить президентові у сфері виконавчої влади. Так, згідно до п.2 ст.44 президент має право з метою реалізації законів видавати накази, інструкції, розробляти заходи та домагатися їх виконання примусовими засобами. Згідно до ст.45 на пропозицію Ради міністрів президент призначає службовців та військовослужбовців, конкретні випадки обумовлені законом. Згідно до ст.124 рада міністрів може розширити деякі громадянські права лише за згоди президента.

Незначними є виконавчі права федерального президента за конституцією Австрії. Згідно до ст.65, п.2, ст.125 призначає федеральних службовців, в т.ч. офіцерів та інших посадовців (де право може доручити членам уряду або голові рахункової палати), запроваджує та присвоює певні титули, оголошує позашлюбні діти шлюбними. Спеціальними законами на президента можуть бути покладені й інші права, але в окремих випадках. Президент має також право призначати членів адміністративної судової палати, але за згодою Національної або Федеральної рад. За ст.146 президентові належить виконання вироків конституційної судової палати.

Верхнє командування. Разом з правом оголошувати амністію, до числа виконавчих прав президента належить право верховного командування. Обидва ці випадки розглянемо разом, що пояснюється особливим становищем армії та суду в демократичній, правовій державі.

У конституції Чехословаччини коротко говориться у параграфі №64, п.10, що президент є верховним головнокомандувачем усіх збройних сил. Деталізування цього дуже загального положення могло б набути форми закону, що й було частково зроблено у законі від 19 березня 1920 р., №193.

Аналогічну норму містить конституція Польщі, де у ст.46 сказано, що президент республіки одночасно є верховним головнокомандувачем збройних сил держави, проте в період війни він не виконує верховне командування. У цьому випадку верховного головнокомандувача призначає президент на пропозицію ради міністрів; міністр оборони відповідає за укази президента та інші питання, що стосуються командування збройними силами.

Конституція Австрії у ст.80 цілком виключає федерального президента від впливу на армію.

Право на помилування Конституція Чехословаччини у параграфі №64, п.11 гарантує президентові право на помилування. Деталі містить параграф №103, згідно до якого правом на помилування вважається оголошення амністії, зміна або пом'якшення вироку та правових наслідків засудженням за кримінальні злочини, а також видавати розпорядження, не відкривати кримінальних справ або ж закривати кримінальні справи. Якщо йдеться про членів уряду, проти яких сенат висловив звинувачення, то президент не може скористатися цими правами.

Інші конституції також гарантують президентові право на помилування, однак меншою мірою. Так, за конституцією Польщі в окремих випадках президент має право змінити або пом'якшити міру покарання. Однак це право не поширюється на міністра його кабінету, звинувачених сеймом. Амністія, тобто генеральне помилування за певні види злочинів, за такою ж статтею конституції оформлюється у формі закону. За конституцією Польщі президент не має права закрити кримінальну справу.

І конституція Австрії (ст.65) передбачає за президентом право на помилування в окремих випадках, а також право на пом'якшення або зміну виду покарання. Стосовно осіб, засуджених конституційною судовою палатою, президент при реалізації перерахованих прав на помилування має заручитися підтримкою відповідної палати парламенту або уряду (параграф №69 закону від 13 липня 1921 р. №365). Амністія оголошується лише у формі закону.

1. Бисага Ю.М. Держава і право в Чехословаччині в 20-х, 30-х рр. XX ст. – Ужгород: Закарпаття, 1997.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4-х томах. - Том 1-3. – М., 1995, 1997.
3. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. – М., 2001.
4. Сравнительное конституционное право. – М., 1996.
5. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К., 1997.